

2025, 14 (1), 502-520 | Araştırma Makalesi

Urfalı Şair Abdî'nin Divançesinde Dinî ve Tasavvufî Muhteva

Mahmut Askeri Küçükkaya ¹

Öz

Divan şairlerinden Abdî 1857 tarihinde Urfa'da dünyaya gelmiştir. Çocukluğunda iyi bir eğitim görmüş ve daha sonra memuriyet hayatına atılmıştır. Yazdığı yazı ve şiirlerle ilgi uyandırmış, Urfa'da ilim ve sohbet meclislerinde aranılan bir şahsiyet olmuştur. İlmî ve mütevâzî kişiliğiyle halkın teveccühüne mazhar olmuştur. Gazel, kaside, mersiye, münacaat ve na't gibi edebî türleri dile getirmiştir. Dini ve tasavvuf meclislerinde şiirleri okunmuş ve birçok kişi tarafından ezberlenmiştir. Şair Abdî'nin dile getirdiği manzumelerin birçoğunda dinî ve tasavvufî unsurlar ağırlıktadır. Yetiştirdiği çevre ve yaşadığı tasavvufî hayata uygun gazel ve kasideler yazmıştır. Mensup olduğu tarikatın esaslarını ve meyilli olduğu tasavvufî neşveyi şiirlerinde dile getirmiştir. Gazel ve kasidelerinde dini ve tasavvufî unsurları nasihat ölçülerinde muhataplarına ulaştırmaya gayret etmiştir. Söylediklerini bizzat yaşayan Şair Abdî, yaşadığı zaman diliminde çok sevilmiş ve saygı görmüştür. Şair Abdî, manzumelerinde herkesin dikkatini çekecek bazı önemli öğeleri ele almıştır. Dini kitaplarda ve tasavvuf klasiklerinde ele alınan belli başlı konuları Divançesinde konu edinmiştir. Dile getirdiği bu unsurların başında Allah'ın sevgisine ulaşmak için elde edilmesi gereken hususlar gelmektedir. Allah'ın sevgisine mazhar olmak ve kulluk şuuru ile Allah'a yakınlık kazanmak için ibadetlerin gerekliliği üzerinde durmuştur. Dünya hayatının geçiciliği ve ahiret hayatının ebediliğine işaret etmiştir. Beşerî ilişkilerde sevgi, saygı ve empati duyguları içinde davranmanın önemine işaret etmiştir. Sosyal hayatta ve insani ilişkilerde yapılması gereken ve her insandan istenilen güzel hasletlerin yaşanmasının gerekliliğine değinmiştir. Bu çalışmada Şair Abdî'nin manzumelerinde ele aldığı dini ve tasavvufî öğeler ve içinde barındırdığı duygu ve düşüncelerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şair Abdî, Divançe, Dini Öğeler, Tasavvufî Öğeler, İbadet.

Küçükkaya, M. A. (2025). Urfalı Şair Abdî'nin Divançesinde Dinî ve Tasavvufî Muhteva. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 14 (1), 502-520. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1583110>

Geliş Tarihi	11.11.2024
Kabul Tarihi	21.03.2025
Yayın Tarihi	28.03.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

2025, 14 (1), 502-520 | Research Article

Religious and Sufi Content in the Divançe of Poet Abdî From Urfa

Mahmut Askeri Küçükaya ¹

Abstract

Abdî, one of the Divan poets, was born in Urfa in 1857. He received a good education in his childhood and later started his career as a civil servant. He aroused interest with his articles and poems and became a sought-after figure in scientific and conversation assemblies in Urfa. He gained the favor of the people with his knowledge and modest personality. He expressed literary genres such as ghazal, ode, elegy, munacaat and na't. His poems were recited in religious and Sufi assemblies and memorized by many people. Sufi and religious elements are at the forefront in many of the poet Abdî's poems. He wrote ghazals and odes in accordance with the environment in which he grew up and the Sufi life he lived. He expressed the principles of the sect to which he belonged and the Sufi enthusiasm to which he was inclined in his poems. He tried to convey the religious and Sufi elements he discussed in his ghazals and odes to his addressees within the limits of advice. Poet Abdî, who personally lived what he said, was loved and respected during his time. Poet Abdî has discussed some important elements that will attract everyone's attention in his poems that he expressed with deep contemplation and knowledge. He discussed the main topics discussed in all religious books and Sufi classics in his Divançe. The most important of these elements he mentioned are the issues that must be achieved in order to reach God's love. He emphasized the necessity of worship in order to receive God's love and to gain closeness to God with the consciousness of servitude. It pointed out the temporaryness of worldly life and the eternity of the afterlife. He pointed out the importance of acting with love, respect and empathy in human relations. He touched upon the necessity of living the good qualities that should be done in social life and human relations and that are desired from every human being. In this study, it is aimed to reveal the religious and mystical elements that Poet Abdî deals with in his poems and the feelings and thoughts they contain.

Keywords: Poet Abdî, Divançe, Religious Elements, Mystical Elements, Worship.

Küçükaya, M. A. (2025). Religious and Sufi Contents in the Divançe of Urfalı Poet Abdî. *Journal of Human and Social Sciences Research*, 14 (1), 502-520. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1583110>

Date of Submission	11.11.2024
Date of Acceptance	21.03.2025
Date of Publication	28.03.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

Giriş

Şair Abdî, Hz. Peygamber soyundan gelen Molla Musa-zâdeler diye bilinen bir aileye mensuptur. 1857 yılında Urfa'da doğdu (Ertan, 1997: 13; Saraç, 1986: 7-8). Şair Abdî, ilk eğitime 1870 yılında Urfa'da bulunan Dabakhane Medresesi'nde başlamış ve daha sonra Rüşdiye'ye gitmiştir. Burada eğitimini tamamladıktan sonra birçok yerde Tahrirat Kalemi ve Meclis Baş Kâtipliği gibi görevlerde bulunmuştur. 1887 yılında Hac ibadetini eda etmek için Hicâz'a gitmiştir (Saraç, 1986: 7-8. akt. Alpay, B. Şanlıurfa Şairleri (1986) 2-3.). Şair Abdî, Urfa'da tanınan "Karahekimler" ailesinden bir hanımefendi ile evlenmiş ve bu evlilikten Emin isminde bir oğlu dünyaya gelmiştir. Oğlu, Osmanlı Ordusunda görev almış ve üsteğmen olmuştur (Ertan, 1997: 14).

Abdî'nin, şiir ve şaire değer veren Vali Said Paşa ile yakın bir dostluğu bulunmaktaydı. Vali Said Paşa Elazığ, Diyarbakır, Halep, Mardin gibi şehirlerde Valilik görevlerinde bulunmuştu. (Gür, 2010: 92-94) 1893 yılında Halep'e Vali olarak tayin edilirken, Şair Abdî'yi yanında götürmüştür. Şairimiz bir yıl kaldığı Halep'te kâtiplik görevini yürütürken Vilâyet Gazetesini de çıkarmıştır (Ertan, 1997: 13 ve Saraç, 1986: 7-8).

Şair Abdî, Halep'te iken İstanbul'da bir kaza sonucu vefat eden oğlunun haberini alır almaz Urfa'ya dönmüştür. Oğlunun ölümünden çok müteessir olmuş ve hastalanmıştır. Uzun süren hastalığı neticesinde titreme illetine yakalanmıştır. Bir bardağı bile tek elle tutamayacak kadar hasta olan Abdî'nin şiirlerini yakın arkadaşları yazmıştır.

Abdî, ölüm döşeğinde iken, yanında bulunan arkadaşlarına son olarak bir gazel söylemiştir. Yanındakiler, Şair Abdî'nin ahîr demlerinde dudaklarında dökülen nağmelerini hemen yazmışlar. Bu olaya Urfa'da Müezzinlik yapan Hafız Mehmed Emin Adıyamanlı şahitlik etmiştir (Ertan, 1997, s. 114). Gazelin 1. 2. ve 5. beyitlerini Mehmed Emin Adıyamanlı naklederken, gazelin tümünü olaya şahit olan İsa İshakoğlu'da sözlü olarak beyan etmiştir (Ertan, 1997, doğru-yanlış cetveli).

1941 yılında Urfa'da vefat eden Abdî'nin kabri "Harran Kapı Mezarlığı"ndadır (Ertan, 1997: 14). Hatırasına hürmeten ve ismini yaşatmak adına Urfa'da adına bir ilkokul yapılmıştır.

Şair Abdî'nin manzumelerini Mehmet Emin Ertan *Urfa Şair Abdî* ismiyle yayınlamıştır. Çalışmamız için bu kitaptan yararlandık. Ele aldığımız beyit ve mısralara kitabın sayfa ve beyit numarası belirtilerek verildi. (Ertan, 1997). Adil Saraç'ın *Urfa Şair Abdî Hayatı Sanatı Eseri* adlı bir çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmadan da yararlandık (Saraç, 1986).

Abdî'nin şiirleri Divân'dan ziyade bir Divânçe şeklindedir (Ertan, 1997: 15). Divan edebiyatından etkilenen Abdî, şiirlerini bu minvalde yazmıştır. Abdî, Fuzulî (ö.1556), Bakî (ö.1600), Fehim (ö.1648), Urfa Nabî (ö.1712), Koca Rağıp Paşa (ö.1763), Vehbî (ö.1809) gibi önemli şairlerin şiirlerine nazire yazan bir şairdir. (Saraç, 1986: 9-10). Bu çalışmada Abdî'nin dini ve tasavvufi unsurlar ile ilgili görüşlerini ele aldık. Şair Abdî'nin yaşadığı dönem ve diğer mutasavvıf şairler ile karşılaştırılmasının yapılması bu çalışmanın hacmini şüphesiz artıracaktır. Bu makalede Abdî'nin manzumelerini örnekleme seçiminde bulunarak, anlama dayalı şerh yöntemini kullandık. Dinî ve tasavvufi terimler konusu için ilgili eserlerden yararlanıp bunlarla ilgili Abdî'nin görüşlerini ele aldık.

1. Urfalı Şair Abdî'nin Tasavvufî Yönü

Abdî'nin manzumeleri incelendiğinde tasavvuf ehli bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır. Mesnevî hakkında yazdığı "*Hakiki Gazel*" adlı manzumesinde, Mevlevîyye tarikatına mensup olduğunu söylemek mümkündür.

Bî-habersîn 'Abdî'yâ sen kendi nefsinden henüz

Mesnevî'nin künhüne vâkıfdır ancak Mevlevî 73/5

Ertan, Abdî'nin bu ifadesinden dolayı Mevlevî olduğu kanaatindedir (Ertan, 1997, s. 21). Mevlevîyye, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1279)'ye nisbet edilen bir tarikattır. Belh şehrinde doğan Mevlâna, babası Bahaeddin Veled (ö. 628/1230)'in Belh'i terk etmesiyle birlikte beraberinde Konya'ya gelmiştir. Bahaeddin Veled, Konya'ya geldikten iki yıl sonra vefat etmiştir. Mevlâna, babasının vefatından sonra medrese tahsiline devam etmiştir. Özellikle dini ilimlerde önemli merhaleler kat etmiştir. Konya'da kendisine büyük bir rağbet gösterilmiştir. Daha sonra tasavvufa yönelen Mevlânâ, babasının halifesi ve Kübrevîyye tarikatına mensup Seyyid Burhâneddîn Muhakkık Tirmizî (ö. 639/1241)'ye intisab etmiştir. (Türer, 2018, s. 171). Mevlevîyye tarikatı, Mevlânâ'dan sonra "*Çelebi*" ünvanı ile bilinen kişilerce irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Üst tabaka insanları içerisinde yaygınlık göstermiş, birçok devlet adamının mensup olduğu tarikat olarak ün kazanmıştır. Mevlevîyye'nin Konya dışında, İstanbul, Bursa, Halep, Şam, Kahire ve Balkanlarda önemli merkez ve Mevlevihâneleri kurulmuştur. Mevlevîyye'nin ayırt edici semâ ve çile olmak üzere iki önemli özelliği vardır. Semâ, dönerek yapılan bir ayındır. Semâ sırasında ney ve kudüm çalınır. Çile ise 1001 günlüktür (Yılmaz, 2017, s. 251-252). 1926'da çıkarılan bir kanunla Mevlânâ ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin türbeleri müze olarak kabul edilmiştir. Mevlânâ'nın vefat yıldönümlerinde Konya'da "*şeb-i arus*" törenleri düzenlenmektedir. Bu törenlere binlerce insan katılmaktadır (Tanrıkorur, 2004, Cilt 29, s. 468-475). Mevlânâ'nın Divân-ı Kebîr, Mecâlis-i Seb'a, Fihi mâ-fihi ve Mesnevî gibi önemli eserleri vardır.

Mevlânâ'nın *Mesnevî'si*, tasavvufun hemen hemen bütün konularını içinde barındıran önemli bir eserdir. Mevlânâ'nın bu eserinin diğer mesnevîlerden farklı olduğunu belirtmek için *Mesnevî-i Ma'nevî*, *Mesnevî-i Mevlevî* ve *Mesnevî-i Şerîf* gibi isimlerle de anılmıştır (Öngören, 2004, cilt 29, s.441-448). Mesnevî, 25.700 beyitten oluşan, nazım şekli mesnevi tarzında olan muhteşem bir eserdir. Mesnevî'nin dikkat çeken konularının başında ilahi aşk, tevazu, hoşgörü, sabır ve insan sevgisi gibi öğeler gelmektedir (Akot, 2020, s. 209).

Şair Abdî, Mesnevî için söylediği gazelinde; manevi feyiz sırlarını almak isteyen için Mesnevî'nin mürşid-i kâmil olduğunu söyler:

Hak'dan almak isteyen esrâr-ı feyz-i ma'nevî

Mürşid-i kâmindir insana kitâb-ı Mesnevî 73/1

Mesnevî, sufi çevrelerince büyük bir kabul görmüş ve Kur'an-ı Kerim'in bir açıklaması ve ilham-ı ilâhî'nin kıymetli bir semeresi olarak değerlendirilmiştir (Alkış, 2022, s. 99). Abdî, Mesnevî'deki her sözün Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinden alındığı ve Hadis-i Şeriflerin manasını ihtiva ettiğini ifade etmektedir:

Her kelâm muktebis âyât-ı Kur'âniyeden

Hem ehâdis-i Resul-i Kibriyâ'ya muhtevi 73/2

Şairimiz, Mesnevî'nin her beytinin ince ve güzel konuşma yapısına ışık tutarken, her mısraında aşk güneşinin aydınlığı bulunduğunu söyler:

Nükte bünyâna verir her beyti ders-i ma'rifet

Mündemic her mısra'ında mihr-i 'aşkın pertevi 73/3

Mesnevî'nin ince işaretlerini anlayan kişinin ulaşmak istediği yere kavuşacağını söylerken, Mevleviyye'ye intisab eden ve seyr ü sülûkta bulunan salîkîn gaflette kalmayacağını belirtir:

Menzil-i maksuda ermez mi rümûzın fehîm eden

Gafil olmaz bu tarik-ı müstakimin reh-revi 73/4

Şair Abdî, kendisi de dâhil herkesin Mesnevî'yi gerçek manada anlayamayacağını söylerken, Mesnevî'nin asıl hakikatlerini ancak Mevlevî tarikatına mensup olanların bileceğini ifade etmektedir:

Bî-habersîn 'Abdî'yâ sen kendi nefsinden henüz

Mesnevî'nin künhüne vâkıfdır ancak Mevlevî 73/5

Şair Abdî'nin manzumelerinde melametilik yönünün olduğu da görülmektedir. Melâmetiyye, Hamdun Kassâr'a (ö. 271/884) nisbet edilen bir tasavvuf neşvesidir. Melâmetiyye mensupları, insanların kendilerini beğenmeleri için dış görünüşlerine önem vermeme, iç dünyalarını temizleme niyetiyle Allah'a hakiki anlamda yönelme, iyiliklerini gizleme ve kötülükleri açığa çıkarma halini yaşayan kişiler olarak tanınmışlardır (DİA, 2004, cilt 29, s. 25-29). Melametiyeye, 9. asırda Horasan bölgesinde yaygınlık kazanan bir tasavvufi anlayıştır. Dini duygu ve düşüncüyü içtenlikle yaşamak isteyen sufi meşrepli kişilerin gösterdikleri ve yaşadıkları bir hayat tarzıdır. Hata ve kusurlarını başkalarına açıklama ve gösterme konusunda sakınca görmezler. "Hiç kimsenin kınamasından korkmazlar" (Maide: 5/54). Ayetindeki "kınananlar"'ı kendileri için kullanmışlardır (Akot, 2020, s. 213). Aşk ve cezbeyi üstün tuttukları için kendilerine "Şattar" da denilir. Melâmiyye, bir tarikat olmaktan daha çok bir yaşam şeklidir (Kırkkılıç, 1996, s. 300). Melâmetiyye, ilk, orta ve son dönem şeklinde üç aşama göstermiştir. Hamdun Kassâr'dan sonra orta dönem Melâmetiliği Bıçakçı Ömer Dede Sikkîni (ö. 880/1475), son dönem Melâmetiliği ise, Muhammed Nûrû'l-Arabî (ö. 1305/1888) vasıtasıyla devam etmiştir (Gölpınarlı, 2000, s. 162-175).

Şair Abdî, insan-ı kâmil olmak için melamet yoluna girdiğini ve bu yolda yürüdüğünü söyler:

Minhâc-ı hakikatde giden erdi murada

Biz râh-ı melâmetde nigah-bân-ı kemâliz 76/2

Şair, Melâmeti'lerin Allah'ın lütuf kapısında birer zayıf kul olup, hal ehli olduklarını belirtir:

Bir 'abd-i za'îfiz der-i lutfında Hudâ'nın

Hallâk O'dır ancak biliriz hâiz-i hâliz 76/3

Şair Abdî, Melâmetiyye'ye mensup birçok kişinin nefsinin yok etmeyi başardığını söyler. Kendisinin de nefsiyle mücadelede bulunduğunu belirtir:

Oldı niceler nefsi helâk etmeye mazhar

Bu arsada biz na're-zen-i ceng ü cidaliz 76/4

2. Divançe'de Dinle İlgili Hususlar

Abdî, Divançesi'nde ibadet ve ahlaka dayalı dini bir hayatın yaşanması için bazı dinî hususları dile getirmiştir.

2.1. İbadet ve Gece İbadeti

Şair Abdî'nin düşünce dünyasında geceler önemli bir yer tutar. Gecelerde Allah'ı tefekkür ve zikretmenin feyzini şiirlerine yansıtmıştır. Şair Abdî için hayat, gece de devam etmiş gibidir. Ona göre gece; kendini bulma vaktidir. Bütün niyaz ve talebini Allah'a arz etme zamanıdır. Allah'a gereği gibi kulluk yapma hususunun yanında, nafil ibadetlere de önem vermiştir. Özellikle herkesin uyuduğu ve sessizliğin hâkim olduğu gecelerde, tefekkür ve ibadetle Allah'a ulaşmanın yollarını arar. Cenab-ı Hak bir Hadis-i Kudsi'de " *Kulum bana nafil ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı olurum...*" (Buhârî, Rikak 38.) buyurmuştur. Şair Abdî'nin, bu Hadis-i Kudsi'de bildirilen Allah'ın rızasını kazanmak için nafil olan gece ibadetine büyük önem vermiştir. Allah'ın rahmet ve merhametinin gecenin her anında yağdığını, hakiki şan ve şeref sahibi olmak isteyenlerin gecelerini uyanık geçirmesi gerektiğini söyler:

Ey gafil uyan var şeref-i şân gecelerde

Rahmet yaşıyor 'âleme her an gecelerde 71/1

Allah'ın lütuf ve ihsanına mazhar olmak için gece uykusundan vazgeçilmesi gerektiğini ifade etmiştir:

Uykuya dalıp Hazret-i Mevlâ'yı unutma

Ta ki olasın lutfına şâyân gecelerde 71/2

Şair Abdî, mükemmellik noktasına ulaşmak isteyen için, gecenin seher vaktinde sınırsız feyz olduğunu söyler:

Vâsıl olayım dersin eğer evc-i kemâle

Yoktur seherin feyzine pâyân gecelerde 71/4

Şair Abdî, kuşların gece ötüşleriyle Allah'ı zikrettiklerini bundan dolayı kuş cıvıltılarını can kulağıyla dinlemeyi öğütler:

Mürgân-ı nevâ-sâzi işit can kulağıyla

Allah'a eder zikr-i firâvan gecelerde 71/5

Abdî "ne isteğin var ise Allah'tan iste" der. İnsanın, herkesin uykuda olduğu bir vakitte yapacağı niyaz ile istediklerine kavuşacağına inanır:

'Abdî ne murâdın var ise iste Hudâ'dan

Maksûduna nâil olur insân gecelerde 71/7

Gecelerde Allah'ı unutmanın gaflet olduğunu söyleyen Şairimiz, tefekkür ve zikir fırsatının kaçırılmamasını hatırlatır:

*Gafildir eden Hâlık'ı nisyân gecelerde**Fevt etmeli mi fırsatı inşa gecelerde 72/1*

Şair Abdî, Allah'ın cemalini görmek isteyen gecenin bütününe uykuda geçirmemesini söyler. Mehtabın aydınlığının gece karanlıklarını ışıktandırıldığını bildirir:

*Ey tâlib-i didâr-ı Hüdâ kalk ne yatarsın**Mehtâb-ı felek oldu nümâyân gecelerde 72/2*

Gece gözyaşı dökerek, Allah'a yalvarmanın, istek ve arzuların ihsan edilmesine sebep olur:

*Yatma akıdıp gözyaşını Hakk'a niyâz et**Mâtlubuni Mevlâ eder ihsân gecelerde 72/3*

Allah'ın vereceği hediye mahrum kalınır mı hiç? Gecelerde Allah'tan yardım isteyen kişiye bütün sıkıntılar kolaylaşır.

*Mahrûm mı kalır mevhibe-i Hazret-i Hakk'dan**Her müşkil olur talibe âsân gecelerde 72/4*

Arif isen eğer, geceleri bütün mahlûkatın Allah'a nasıl şükrettiğini can kulağıyla işitirsin, der:

*'Arifsen eger sâmi'a-i cân ile gûş et**Mahlûk ediyor Hâlık'a şükran gecelerde 72/5*

Abdî, gece olunca, bir melek Allah'ın ihtiyacı olanlara hacet kapısının açıldığını, bütün yaratılmışlara bildirdiğini söyler:

*Hâcet kapusını açdı deyu Hâlık'ı zî-şân**Mahlûka eder bir melek i'lam gecelerde 72/6***2.2. Haramlardan Kaçınmak**

Şair Abdî, Allah'ın yasakladıklarından kaçınmak, günah işlememek, harama girmek hususunda çok duyarlıdır. Şair Abdî, feyiz almak, yani manen istifade etmek isteyen gaflet uykusundan uyanıp Allah'ın emirlerine sarılıp, yasaklarından sakınmasının gerektiğini söyler:

*İmtisâl et emr-i Mevlâ'ya menâhiden sakın**Feyiz-yab olmak dilersen hâb-ı gafletten uyan 70/2*

Şair Abdî, dini öğüt olarak özellikle haram ve yasaklar konusunda önemli uyarılarda bulunmuştur. Bunların başında haram olan yemek ve içmek gelir. Edep içinde

davranılmasını öğütler. Her türlü müstehcen davranışların terk edilmesini ister. Özellikle cahil kimselerle arkadaşlığın yapılmamasını da önerir.

Haram yeme içme sakın

En güzel âdabı takın

Cahillere olma yakın

Terk eyle her müstehceni 242/3

Gizli ve açıktan günah işlememeyi, ak iken yüzü kara olmamayı ifade eden Şair Abdî, Allah'ın her şeyi gördüğünü hatırlatırken, insanın eteklerini pis su ile kirletmemesini yani günahlara dalmamasını söyler.

Gizli 'ayân etme günah

Akken yüzün etme siyah

Her ettiğin görür Allah

Çirk-âb'a sürme dâmânı 242/4

Şair, her zaman ve her yerde Allah'ın emirlerini yerine getirip Allah korkusuyla yasaklarından kaçınmayı önerir:

Emr-i Mevlâ'ya müdâm et imtisâl

Nehye meyl etme Hudâ'dan ha'if ol 144/2

2.3. Amel-i Sâlih

Amel-i sâlih, dinde yapılması emredilen iyi ve hayır kazandıran işlerdir. Dinimizde amel-i sâlih; farz, vâcip, sünnet, müstehap veya mendup sayılan emir ve tavsiye edilen fıkhi konulardır. Amel-i sâlih işleyenlere büyük sevap verileceği Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde geçmektedir.

Şairimiz, Ey gönül! ahirette insandan şöret namına bir şey istediklerini sanma. Mahşer günü, dünyadaki rütbelerden olan şah ve emirliği de istemezler. Ebedi olan ahiret yurdunda, dünyaya değer vermezler. Mü'min olan kişiden ancak çokça hayırlı amel isterler, der:

Sanma 'ukbâda gönül nâm-ı şehir isterler

Rûz-ı Mahşerde ne şâh ne emir isterler 75/1

Ehl-i dünyaya bekâda i'tibar etmezler

Mü'mininden 'amel-i hayr-i kesir isterler 75/2

İman hakikatının sadece dil ile ikrar edilmesinin yeterli olmadığına işaret eden Şair Abdî, gerçek feyiz ve inanç lezzetinin temiz bir kişilik ve kalp ile mümkün olduğuna işaret etmektedir:

Pertev-i nûr-ı Hudâ dilde tecelli istemez

Feyizyâb olmak için pak-i hamir isterler 75/3

2.4. Cömertlik

Cömertlik, mü'minin en güzel ve bariz vasfıdır. İslam'da cömertlik Allah rızası için yapılır. Gösteriş ve başkalarının hoşuna gitmesi için yapılmaz. Çünkü cömertlik ahlakî bir fazilettir.

Şair Abdî, cennetin cömertlerin yeri olduğunu söylerken, tarihte cömertliğiyle meşhur olan Hâtîm et-Tâî'nin sofrasının her zaman açık olduğunu söyler. Hâtîm et-Tâî, İslamiyet'ten önce yaşayan ve cömertliğiyle ün yapan bir şairdir (Tülücü, 1997,472).

Eshiyânın yeridir Cennet-i a'la 'Abdî

Sofrasın halka açardı her zaman Hâtîm-i Tâî 80/5

2.5. İyilik ve Hayır Yapmak

İyiliğin kelime anlamı “ üstün olmak, iyi olmak, iyilik etmek” anlamlarını ifade eden hayır kelimesi ile eşdeğerdir. (Çağrı, 1998,s. 43). İyilik ve hayır yapmak, dinimizin emrettiği ahlakî ve vicdani boyutu olan bir konudur. İyilikte bulunmak ve hayır işlemek vicdan ve şuurun birlikte karar verdiği bir eylemdir.

Şanslı ve mesut olan kişinin insanlara ihsanda bulunduğuna işaret eden Abdî, iyilik taraftarı olanın Allah dostlarının sevgisini kazanma yoluna gireceğini ve sonuçta Allah dostlarının muhabbetini kazanacağına işaret eder:

Tâî-i mes'ud olan 'abidlere ihsân eder

Tâîl olsan da gönül versin sana feyz-i cezîl 81/2

2.6. Ölüme Hazırlanmak

Şair Abdî, akıllı insanın bu dünyada ebedi olarak kalmayacağını bilmesi gerektiğini hatırlatır. Akıllı bir insan, her zaman ölüme kendini hazırlamalıdır. Kalbini Allah'ın dışındaki her şeyden arındırmalıdır. Bir gün ölüm uçağının geleceğini ve fırsat vermeyeceğini belirtir:

Mâsivâdan kalbini pâk et eğer 'akıl isen

Hâzır ol peyk-i ecel bir gün gelir vermez aman 70/3

Cenâb-ı Hak'ın, Kur'ân-ı Kerim'de “ Her şey yok olacaktır” buyurduğunu söyleyen Abdî, bu dünya'nın hiç kimseye kalmayacağını, yaşlı ve genç herkesin gideceğini ifade eder. Abdî'nin belirttiği ayet-i kerime Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçmektedir: “ Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz” (Kasas Suresi: 28: 88).

Hakk kelâmında buyurdu “Küllî şey'in hâlîk”

Bu cihan bir kimseye kalmaz gider pir ü civân 70/4

Şair Abdî, Allah'ın rızasını kazanmaya gayret edilmesini ve verdiği ömür sermayesini yok yere harcamamasını öğütler:

Arif ol 'Abdî rızâ-yı Hakk'ı tahsil et müdam

Nakd-i 'ömrü yok yere sarf eyleyib etme ziyân 70/5

Misafirhane olan dünyaya aldanmamasını, sonunda yıkılacak olan bu dünyadan kendisinin de gideceğini yani öleceğini söyler:

Sakın aldanma 'Abdî misafir-hânedir dünya

Edersin 'akibet sen de bu virân-hâneden rihlet 69/4

3. Urfa'lı Şair Abdî'nin Dile Getirdiği Tasavvufî Unsurlar

Tasavvufî birçok makam ve hal terimleri bulunduğu halde Şair Abdî; tefekkür, havf-recâ, takva, zikir, tevbe, muhabbet, fenâ, bekâ, uzlet ve kalp kırmamak gibi kavramları ele almıştır.

3.1. Tefekkür

Şair Abdî'nin dile getirdiği tasavvufî terimlerden biri de tefekkürdür. Bir konu veya bir şeyin âkibeti hakkında düşünmek anlamına gelen tefekkür; fikr kökünden türeyen bir kelimedir (Ensârî, 1299-1308, fkr.md). Tefekkür; birçok âyette teşvik edilen bir eylemdir. Kur'ân-ı Kerim'de düşünülmesi gereken konuların başında mükemmel bir şekilde yaratılan Kâinat ve içindekiler gelmektedir. Bu tefekkür emri, kalben ve düşüncenin en ince ayrıntısı ile varlık dünyasının yaratılış gayesini bilmek içindir. Tefekkürün asıl konusu sonsuz kudrete mâlik olan Allah ile yarattığı âlem ve içindekilerdir. Kur'ân-ı Kerim'de: “Göklerin ve yerin egemenliği üzerinde, Allah'ın yarattığı her bir nesne üzerinde ve kendi ecellerinin yaklaşmış olabileceği hususunda hiç kafa yormadılar mı? Ona değilse hangi söze inanacaklar?” (A'raf: 7/185) buyurulmaktadır. Hiçbir şeyin boşuna yaratılmadığını düşünmek ve ibret almak için: “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda akliselim sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayakta dururken, otururken, yataarken hep Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler) “Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru!” (Al-i İmrân: 2/190-191) buyurulmaktadır.

Tefekkür, Allah'ın yaratıkları ve sıfatları hakkında yapılmalıdır. O'nun zatı ile ilgili tefekkür etmek doğru görülmemiştir (Yetik, 1992, s. 187).

Abdî, Allah'ın kudretinden yarattığı muhteşem ve mükemmel varlıkların mahiyetini tefekkür edenin, Allah'ın kurbîyetine yani yakınlığına ve rızasına kavuşacağını belirtir:

Tefekkür eyleyen âsâr-ı sun'-ı Hazret-i Hakk'ı

Cenâb-ı Kibriyâya eylemez mi kesb-i kurbîyyet 69/3

Şairimiz, gaflet içinde olan insanın Kâinat'a dikkatlice baktığında yeryüzü ve gökyüzünün Allah'ın varlığını ve birliğini bildiren bir marifet kitabı olarak göreceğini söyler:

Kâ'inaâta kıl nazar ey merd-i gâfil sen hemân

Bir kitâb-ı ma'rifetdir bak zemîn ü asumân 70/1

Şair Abdî, feyizli olmak isteyen gaflet uykusundan uyanması için Allah'ın yasaklarını yani nehy'i-l an'il-münkerden sakınması ve Allah'ın emirlerini tutması ile mümkün olduğunu belirtir:

İmtisâl et emr-i Mevlâ'ya menâhiden sakın

Feyiz-yab olmak dilersen hâb-ı gafletten uyan 70/2

Kâinat'ın yaratılışında Allah'ın varlığına ve birliğine delalet eden delil ve bürhanlar hakkında Kur'ân-ı Kerim'de şöyle bildirilir: "Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü haldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökte yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleten bir topluluk için elbette nice deliller vardır." (Bakara 2/164).

Şair Abdi, idrak ve kavrama gözüyle yeryüzü ve gökyüzüne bakanların, Allah'ın varlığına ve vahdaniyetine işaret eden delilleri göreceklerini ifade eder:

Bakanlar dide-i idrâk ile arz-ı semâvata

Hudâ'nın birliğin te'yid eden bürhânı görsünler 78/3

3.2. Havf ve Recâ

Havf sözcüğü, Allah korkusu ve ahiretle ilgili endişe ve korkulardan dolayı kalbin sıkıntı çektiği anlamına gelen bir terimdir (Kara, 1997, 16: 528-531). Havf, korkmak; recâ ise ümitli olmaktır. İmanın korku ve ümit arasında bulunması, sıhhatinin şartlarından biri olarak kabul edilmiştir. Herhangi bir konu ve meselede insanı rahatsız eden, korkuya sevk eden bir unsurun kalbe yerleşmesine havf denir. İnsanın duygu ve düşüncesine ferahlık ve sevinç veren bir şeye ise ümid adı verilir (Yılmaz, 2017, s. 210). İnsan, günahların çokluğundan Allah'tan korkar. Çünkü Allah'ın azabı ve cehennemnin şiddeti korkunçtur. Bu da insana korku verir.

Tasavvufi bir terim olan recâ, kulun Cenâb-ı Hakk'ın rahmet ve keremini düşünüp güvenmesi ve ümit içinde olması demektir (Uludağ, 1996: 229, 430.- 2007, s. 502). Recâ kelimesi, kulun Allah'ın rahmetinin büyüklüğü ve genişliğini düşünmesi, Allah'ın lütuf ve keremine dayanması, neticenin iyi ve güzel olacağını düşünerek sevinç duyması, Allah'ın celâl sıfatını cemâl olarak görmesi şeklinde ifade edilmiştir (Kuşeyrî, 2009, s. 179).

Şair Abdî, manzumelerinde havf ve recâ konusunu dile getirirken, havf'ın yani Allah korkusunun hatırdan çıkmaması için gece ve gündüz zikirle meşgul olmanın gerekliliğini ifade eder:

Hâtırından çıkmâsın havf-i İlâhi her zamân

Düşmesin asla dilinden rûz ü şeb zikr-i Celîl 81/6

Cenâb-ı Hak, mü'minlere Allah'ın rahmetinden ümid kesmemelerini emretmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de bu husus: "De ki, (Allah şöyle buyuruyor): (Ey kendi aleyhlerine olarak günahla haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir." (Zümer 39/53). Abdî de, recâ ile ilgili beyitlerinde Allah'ın rahmetinden ümidin kesilmemesi gerektiğini belirtir. Günahkârların hata ve suçlarını Allah'ın örteceğini, bağışlayacağını ifade eder.

Rahmetinden Hâlık'ın kat' etmeyen ümidini

Mücriminin cürmün ancak saklayan settârdır 74/3

Abdî, Allah'ın rahmetinin bol ve geniş olduğunu ifade etmek için, rahmet deryası dalgalarının birbirini takip ettiği şeklinde tasvir eder. Gafûr olan Allah'ın, günah işleyenlerin çoğunu af ettiğini söyler:

Mevc-i deryâ-yı rahmet birbirin ta'kib eder

Çok kebâ'ir ehlini mağfur eden Ğaffardır 74/4

Şair, bir nefeslik zaman diliminde dahi Allah'ın rahmet kapısından ayrılmadığını, yaptığı hatalarının döktüğü istiğfar gözyaşları ile yok olacağını yani affedileceğini belirtir:

Yüz çevirmem 'Abdî'yâ dergâh-ı Hakk'dan bir nefes

Cürmimi imhâya hâdim eşk-i istiğfârdır 74/5

Abdî, ahiret yurdunda Allah'ın rahmetini görmek isteyenlerin, bu dünyada Allah'ın lütfundan ümitlerini kesmemelerini öğütler:

Bu dünyâda ümidin kesmesinler lutf-ı Mevlâ'dan

Yarın dâr-ı bekâda rahmet-i Rahmân'ı görsünler 78/2

Şair Abdî, günahkârların bile Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesmediklerini, günahlarından tevbe ve istiğfar ile büyük sevap istediklerini belirtir:

Müznibinler rahmet-i Hak'dan bî-ümid olmazlar

Tâ'ibin-i ma'siyet ecr-i kebir isterler 75/4

Şair, günah deryasına düşmemek için çok dikkatli olmak gerektiğini zira dönme dolaba düşenin kurtulmak için birisinin elinden tutmasını, kurtarmasını beklediğini söyler:

Dalma deryâ-ı zünûba ihtirâz et 'Abdî

Çarh-ı girdaba düşenler dest-i gir isterler 75/5

3.3. Takva

Takva'nın kelime anlamı; korkmak ve sakınmak demektir (Cürcânî, 2007, s. 129). Takva, tasavvufî anlamda kalbi günahlardan temizlemektir. Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve cezadan kurtulmak manalarına da gelir (Yılmaz. 2017, s.156). Kur'ân-ı Kerim'de: “ *Her kim, Allah'a ve peygamberine itaat eder, Allah'tan korkar, O'nun azabından sakınırsa, işte böyleleri muradlarına erecek olanlardır*” (en-Nûr:24/52) buyurulmuştur.

Şair Abdî, Allah'ın emir ve nehiyleri dairesinde hareket etmek ve kulluğun gereği olan ibadet bilinci içinde olmanın gerekliliğine işaret etmiştir. Allah'tan korkmanın, imanın kuvvet ve derecesini arttıracığını, özellikle gece ibadetinin takvayı ziyadeleştireceğini ifade eder:

Fevt etme dem-i fırsatı et Hakk'a ibâdet

Takvâ ile kuvvet bulur imân gecelerde 71/3

3.4. Zikir

Zikir, anımsamak, hatırlamak anlamındadır (Ferâhidî, 2005, s. 320). Zikir dil ve kalp ile Allah'ı anmak ve hatırlamak demektir. Allah'ın verdiği sayısız nimetlerine karşılık hamd ve şükürde bulunmak, O'nun azamet-i kibriyâsını tesbih etmek, ulûhiyet ve

rabbaniyetini tefekkür ederek tekbir getirmek zikrin temelidir. Kur'ân-ı Kerim'de: “ *Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, alçak sesle sabah akşam rabbini zikret, gafillerden olma*” buyrulur (el-A'raf: 7/205). Zikir, dil, kalp ve eylemle yapılır. Dil ile zikir, Allah'ın esmâsını yani isimlerini, O'nun sıfatlarını düşünerek zikretmek ve tesbih etmektir. Kalp ile zikir, hayatının her anında ve her hareketinde Allah'ı hatırlamak ve düşünmek demektir. Eylem ile zikir ise; Allah'ın isteği ve iradesine göre yaşamaktır (Kur'an Yolu, 1: 237-238).

Şairimiz zikrin belli bir zamanı olmadığını ifade edercesine, gecenin sessizliğinde, Allah'ı zikreden kuşların ötüşlerini can kulağıyla dinlenilmesini ve bundan ders alınmasını söyler:

Mürgân-ı nevâ-sâzi işit can kulağıyla

Allah'a eder zikr-i firâvân gecelerde 71/5

Şair Abdî, bitkilerin ve çeşitli canlıların gece Allah'ı zikrettiğini ve şükrettiklerini söyler. Her şeyin Allah'ı zikir ve tesbih konusunda Kur'ân-ı Kerim'de: “ *Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih eder. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır.*” (İsra 17/44)

Bî ruh iken enva'-ı nebâtât-ı cemâdât

Hallâk'a hemen etmede şükran gecelerde 71/6

Şair Abdî, bütün dilek ve isteklerin tazarru ve niyaz ile Allah'a yapılan yakarışlarda elde edileceğine inanır. Özellikle geceleri, hayatın sakinlik ve sessizliğinde, ürperen bir kalp ile Allah'a yakarıştı ve zikretmenin önemini dile getirir:

Abdî ne murâdın var ise Hüdâ'dan

Maksûdına na'il olur insân gecelerde 71/7

3.5. Tevbe

Tevbe; günahları terk ederek, bir daha işlememektir. Allah'a rücu etmektir. Gaflet, günah ve hatadan dolayı hesaba çekileceğini bilerek, bir daha yapmamak manasını da içine alır. Tevbe'de pişmanlık büyük rol oynar. Günah işlediği halde pişmanlık duymayan birisinin tevbe etmesi düşünülemez. Tasavvufta tevbe konusu birçok değişik şekilde tarif edilmiştir. Sehl et-Tüsterî: (ö. 283/896) “ *Tevbe kulun günahını unutmamasıdır*” derken, Cüneyd-i Bağdâdî: (ö.297/909) “ *Kulun günahını unutmamasıdır*” şeklinde tarif etmiştir (Kelâbâzî, (1979), 92.; Kuşeyrî, (2009, s. 145). Tevbenin üç tane şartı vardır. Bunlardan birincisi pişman olmak, ikincisi, Allah'tan af dilemek, üçüncüsü günah işlemekten vazgeçmektir (Herevî, 1988: 13-4.; Akot, 2020, 83).

Şair Abdî, delâlet yolundan gittiğini hata ve günahlarından dolayı perişan olduğundan çaresiz kaldığını dile getirir. Allah'tan kendisine bir kurtuluş yolunu bahşetmesini, af etmesini talep eder:

Kaldım nideyim râh-ı dalâletde perişân

Bî-câre gönül senden umar çâre İlâhî 79/2

Abdî, yaptığı hata ve işlediği günahlardan dolayı birçok beyitte pişmanlığını dile getirmiştir. Nefsin hevasına tabi olup günah işleyenle aynı yolda yürümek istemediğini

söyler. Böyle kişilerle yürüdüğünden diken dolu vadilere yani günahlara düştüğünü belirtir:

Hem-râh olamam nefis-i hevadara İlâhî

Uğratdı beni vâd-i pür-hâra ilâhî 79/1

Mahşer gününde amel defterinin yüzüne çarpmamasını isteyen Şair Abdî, Allah'tan işlediği hata ve günahlardan dolayı yüzünü kara kılmamasını ister:

Urma yüzüme defter-i a'mâlimi yâ Rab

Etme yüzümü cürmüm ile kara İlâhî 79/3

Şair, ibadetlerinde birçok kusur ve eksikliklerin olduğunu itiraf ederken, Allah'ın rahmet ve merhametine sığınmakta ve vücudunun cehennem ateşinde yakılmamasını istemektedir:

Çoktır sana ifâ-yı ibâdetde kusûrum

Rahm eyle bana yakma tenim nâra İlâhî 79

Şair Abdî, hesap gününde durumumu, halimi kime arz edeyim derken, ancak cömert ve ikram sahibi Allah'ın kendisini düştüğü gam ve sıkıntıdan kurtarmasını talep eder:

Mahşerde kime 'arz edeyim hâlimi 'Abdî

İbzâl-ı kerem eyle bu ğam-hâre İlâhî 79/5

3.6. Muhabbet

Tasavvufta bir manevi hal olarak kabul edilen muhabbet, Allah'ı sevmek ve sevgisine, rızasına kavuşmak olarak kabul edilmiştir. Muhabbet manevi makamların birincisidir. Kuşeyrî, muhabbeti tasavvufun esası olarak kabul etmiştir (Kuşeyrî, 2009, s. 342). Şair Abdî, muhabbet ehli olan âşıkların, cennette Cenab-ı Hakkı görmeye layık olduklarını belirtir:

Likâ'ullâh'ı görmek isteyen 'âşıklara 'Abdî

Sezadır bâğ-ı Cennette ulu sultânı görsünler 78/5

Likâ, sözlükte “görüşmek, kavuşmak, karşılaşmak” anlamına gelir. Daha çok bu kelimeye “hadis ilminde öğrencinin hocası ile arada hiçbir aracı olmadan ders alması” şeklinde anlam verilmiştir (Polat, 2003, s. 27: 189). Şair Abdî, bu kelimeyi Allah ile karşılaşma ve buluşma anlamında kullanmıştır.

Şair Abdî, muhabbet yolunda olduğunu iddia eden kişiye eğer gerçek ve hakiki âşık isen aşk ateşiyle yanıp tutuşmasını söyler. Ateşböceği yanmadığı müddetçe, fitil denilen ateş tutuşturucu onu yakmaz demektir:

Nâr-ı 'aşka yan tutuş eger 'âşık-ı sâdik isen

Yanmadıkça âteşe pervâneyi yakmaz fitil 81/3

Aşk derdine düşenin, gece yapacağı tefekkür ve ibadetlerin neticesinde derdine derman bulacağını belirtir:

Abdî maraz-ı 'aşka giriftâr olan âhir

Elbette bulur derdine dermân gecelerde 72/7

3.7. Fenâ

Fenâfillah; müridin kendi vasıflarından uzaklaşıp, Allah'ın sıfat ve vasıfları ile bezenmesi halidir. Bir başka anlamda Allah'ta fânî olma durumudur. (Yılmaz, 2017, 217) Abdî, fenâfillah makamına ulaşan kişinin ilahi aşkın manasını bileceğini ifade eder:

Dilâ bu aşk-ı sevdây-ı fenâ'fillâh olandan sor 77/1

Şairimiz, iç tecrübeyle kesin bilgi olan hakk'al-yakîn (Akkot, 2020, 65) makamına ulaşan bir kişinin geçici olan dünya hayatına değer ve kıymet vermediğini belirtir. İnsanın, dünya ve içindekilerinden elini yıkamasıyla yani düşünce itibarıyla rağbet etmemesiyle gerçek izzet ve şerefe kavuşacağını söyler:

Hakâyık-bin olan dâr-ı fenaya eylemez rağbet

Cihandan dest-i şû olmağla insana gelir 'izzet 69/1

3.8. Bekâ

Tasavvufi bir terim olan bekâ, insanın günah ve hatalardan uzaklaşıp fena makamına ulaşması ve Hak ile birlikte olması anlamına gelir. Bekâ makamına ulaşan insanda nefsin hile ve kötülükleri barınmaz. Kişi bütünüyle iyi ve güzel hasletlerle mücehhez olur. Her daim Hak ile beraber olur (Schimmel, 2001: 148-151; Kelâbâzî 1979: 183-190).

Şair Abdî, rehber ve delilsiz olmadan Kâbe'ye varmanın mümkün olmadığını ifade eder. Saadet yoluna ulaşmak isteyenin Hak ile beraber olma mertebesine ulaşanlardan sorulması gerekir:

Delilsiz Ka'be-i maksuda varmak gayr-i kabildir

Sa'adet râhını 'Abdî bekâ bi'llâh olandan sor 77/5

3.9. Uzlet-İnziva

Uzlet, inziva yalnız kalmak, tek başına bir yere çekilmek demektir. Sâlik'in mahlûkattan içtinab edip Hakk'a yaklaşmasıdır. Bu da yalnızlığa çekilip derin bir tefekkür ve zikir ile meşgul olmak demektir. Halvet ve uzlet eş anlamlı olarak görülse de, Sühreverdi halveti başkalarından ayrılmak, uzleti ise kişinin nefsinden, arzularından ve Allah'tan uzaklaştıran her şeyden uzaklaşmak olarak ifade eder (Sühreverdi, 2010, 547).

Şair Abdî, takva sahibi kişilerin inziva yani uzleti seçtiklerini belirtirken yalnız başına kalmanın bir hikmeti olduğunu ifade eder:

Gürûh-ı etkiyâya ihtiyâr-ı inzivâ yeğdir

Harîm-i küşe-i vahdette vardır başka bir hikmet 69/2

3.10. Kalp Kırmamak

Şair Abdî, Dünyada kalp kırmayan birisinin, Cennet'te bulunan selsebil suyundan bardak bardak içeceğini ifade eder. Selsebil, cennette bulunan bir ırmaktır. İyi ve güzel amellerde bulunmayı adet edinenlerin içebileceği bir pınardır (Cebeci, 2009, 447). İyi insanların selsebil suyundan içeceği Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: “ *Ayrıca*

kendilerine orada zencefil karışımı dolu bir kadeh sunulur. Oradaki selsebil denilen bir pırmardan.” (el-İnsan 76/17-18).

Kimseyi incitmeyen dâr-ı fenâda ‘akibet

Kâse kâse nûş eder Cennet’de âb-ı sel-sebîl 81/5

Sonuç / Conclusion

Bu makalede; Divan şairlerinden Urfalı Şair Abdi’nin manzumelerinde dinî ve tasavvufî öğeler ele alınmıştır. Şair Abdi’nin Divançesinde insan-ı kâmil olma noktasında gerekli olan birçok hususun dile getirildiği görülmüştür. Saf ve kalbi duygularla yaşanılacak dini bir yaşantının birçok yönünün ifade edildiği Divançede tasavvuf ve tarikat konusuna da değinilmiştir. Tasavvuf ehli olan Şair Abdi’nin şiirlerinin incelenmesinde şunlara ulaşılmıştır:

a- Şair Abdi’nin tasavvuf ve tarikatlar tarihinde önemli bir yer tutan Mevlana Celaleddin-i Rûmî’ye isnad edilen Mevleviyye tarikatına mensup olduğu tespit edilmiştir. Mevlana’ya ait Mesnevî adlı eserin önemini belirtmiş, bu eserde herkesin anlamayacak hususların ihtiva ettiğini ancak Mevlevi olanların bu kitabın manasını anlayabileceklerini bildirmiştir.

b- Abdi’nin dünya hayatına değer vermeyen ve iyiliklerini gizleyen bir anlayışla Horasan’da yayılan tasavvufî neşve olan Melametiliğe meyilli olduğu müşahede edilmiştir.

c- Şair Abdi divançesinde her insanın yapması gereken iyi amellere dikkat çekmiştir. Bunların başında salih amel işlemek, cömert olmak, hiç kimsenin kalbini kırmamak, iyilik ve hayırda bulunmak gibi hasletleri ele aldığı görülmüştür.

d- Şair Abdi, insanın yaratılış gayesi olan ibadetin önemine değinmiştir. Özellikle nafile ibadetlerden olan gece ibadetine dikkat çekmiştir. Dünya hayatının son bulacağına dikkat çekerek ölüme hazırlanmanın gerekliliğini şiirlerinde dile getirdiği görülmüştür.

e- Şairimiz ele aldığı tasavvufî unsurlardan tefekkür, havf ve recâ, takva, zikir, tevbe, muhabbet, fenâ, bekâ, uzlet ve inziva ile kalp kırmamak konularına dikkat çekmiş ve bu öğeleri şiirlerinde dikkat çekici bir şekilde ifade etmiştir.

Sonuç olarak Şair Abdi’nin divançesinde mükemmel bir dini hayat için önemli olan birçok dini ve tasavvufî öğeleri manzumelerinde ele aldığı tespit edilmiştir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İthenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Plagiarism Checks	Yes - İthenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

- Akot, B. (2020), *Kavram Atlası Tasavvuf I*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Alkış, A. (2022), *Tasavvuf ve Tarikat İlimlerine Giriş*, Diyarbakır: Gap Matbaası.
- Alpay, B. (1986) *Şanlıurfa Şairleri*, Şanlıurfa: Dal Yayıncılık.
- Cebeci, L. (2009), Selsebil. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt,36: 447-448). İstanbul: TDV Yayınları.
- Cürcânî, Ş. (2007), *Ta'rifât*. Beyrut: yy
- Çağrı, M. (1998), Hayır, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt, 17: 43). İstanbul: TDV Yayınları.
- DİA, (2004), Melâmiyye, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 29: 25-29). Ankara: TDV Yayınları.
- Ensârî, i. M (1299-1308), *Lisânü'l-Arab*. Bulak: Dâru Sadır.
- Ertan, M.E. (1997), *Urfalı Şair Abdî*, Şanlıurfa: Şurkav Yayınları.
- Ferâhidî, H. (2005). *Kitâbu'l-Ayn*. Beyrut: Düru'l- İhyâ et-Turas el-Arabî.
- Gölpınarlı, A. (2000), *Tasavvuf*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Herevî, A. (1988), *Menâzilu's-Sâirin*. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye.
- Kara, M. (1997), Havf, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 16: 528-531). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kelâbâzî, M. (1979), *Kitâbü't-Taarruf: Doğuş Devrinde Tasavvuf* (Trc. Süleyman Uludağ), İstanbul: yy.
- Kırkılıç, A. (1996), *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kur'an Yolu. 2023. <http://kuran.diyaret.gov.tr>
- Kuşeyrî, A. (2009), Kuşeyrî Risâlesi (Sûfilerin İnanç ve Ahlâkı), Terc. Dilaver Selvi. İstanbul: Sistem Matbaacılık
- Öngören, R. (2004), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt, 29: 441-448). Ankara: TDV Yayınları.
- Polat, S. (2003), Likâ, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt, 27: 189). Ankara: TDV Yayınları.
- Saraç, A. (1986). *Urfalı Şair Abdi Hayatı Sanatı Eseri*, Şanlıurfa: Dal Yayıncılık.
- Schimmel, Annemarie (2001), *İslamın Mistik Boyutları*, Çev. Ergun Kocabıyık, İstanbul.
- Sühreverdî, Ö. (2010), *Avârifü'l-Maârif*. (Çev. Dilaver Selvi). İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Tanrıkorur, Ş. B (2004), Mevleviyye, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt, 29: 468-475). Ankara: TDV Yayınları.
- Tülücü, Süleyman (1997), Hâtim et- Tâî, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt, 16: 472-473). İstanbul: TDV Yayınları.
- Türer, O. (2018), *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Uludağ, S (1996), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*: İstanbul

Uludağ, S. (2007), *Recâ*, TDV *İslam Ansiklopedisi* (Cilt, 34: 502). İstanbul: TDV Yayınları.

Yetik, E. (1992). *İsmailî Ankaravî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ankara: İşaret Yayınları.

Yılmaz, H. Kâmil. (2017), *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Yayınları.